

Když v Americe vypukla válka Severu proti Jihu, básníkovi Waltu Whitmanovi to zlomilo srdce. Mimo jiné proto, že nedokázal pochopit, že se lidé ani po vydání v té době již několika verzí jeho Stébel trávy nepřestali navzájem zabíjet. Dá se v tom vidět naivita, dá se v tom vidět jistá domýšlivost. Ale máme-li mluvit o hranicích literatury, přijde mi důležité taky kvůli době, ve které žijeme, začít tímhle malým příběhem o tom, jak na ně velký básník tvrdě narazil. Po jednom čtení v Německu za mnou přišla jedna z návštěvnic a zeptala se mě, jestli věřím, že poezie dokáže proměnit srdce člověka. Odpověděl jsem, že kdybych tomu nevěřil, určitě bych poezii nepsal. Myslím, že je přirozenou básnickou touhou měnit svět. A když se dějí převratné společenské změny nebo povstávají výrazná hnutí, bývají básníci a básníčky u toho.

Pokud máme mluvit o hranicích, přemyslím tady o dvou. Nebo možná o jedné, která má svoji vnitřní a vnější stranu. Vnitřní stranou hranice je samo básnictví. Básnickému textu, který má být také nějakým apelem, má být sociálně kritický nebo burcující, hrozí, že bude plochý a jednorozměrný. Nebo že tak bude čten, což je ještě trochu jiný problém. Po debatách o angažované a neangažované poezii před nějakými deseti lety ale dnes nakonec, domnívám se, básnická obec poměrně jasně cítí, že politika v tom nejširším smyslu patří k poezii, protože patří k tomu, co prožíváme, na co myslíme, co v nás probouzí hněv, strach, lítost, radost, naději. To je poezie. Psát politicky nebo angažovaně ale není morální ani umělecká povinnost. Ta skutečná umělecká povinnost je opustit autocenzuru, ať už by nás strhávala tím nebo oním směrem.

Pak je tu ale ještě vnější hranice. Chceme-li měnit svět, je opravdu literatura, dokonce poezie, ta cesta, která nás někam dovede? Právě tady to zabořilo Whitmana. Máme jako básníci a básníčky tím, co děláme, skutečně jak přispět k usilování o krásnější svět, spravedlivější svět, svobodnější svět? Asi tušíte, že řeknu ano.

Mám pocit, že se často mluví o vztahu básníků a básnířek k jazyku. O tom, jak současná doba jazyk deformuje tisícerými způsoby a my hledáme jeho průzračnost. Já bych chtěl ale něco říct spíš o vztahu básníků a básnířek k pravdě, jakkoli to samozřejmě úzce souvisí. Mnoho nárazů naší doby podle mě souvisí s fixací na racionální myšlení jako jedinou cestu poznání a sdílení pravdy. Emocionalita, která je potlačovaná, potom vybublává na povrch jako těžko pochopitelné násilné běsnění. My ale víme, že pravda není soubor faktů, nejsou to odlidštěné výsledky měření. Pravda je taky to, že je mi smutno nebo zle, že mám vztek nebo naopak radost nebo obojí zároveň. My jsme se ještě nevzdali práva tohle neskrývat. Dokážeme tak mluvit o důležitých věcech lidsky a zevnitř – ano, i já jsem v této situaci, nedívám se na ni přes sklo. Ono to sklo je většinou beztak falešné. Odlišný jazyk akademické sféry, publicistiky, ale vůbec odlidštěný jazyk, na který narážíme na každém kroku, předstírá, že je něčím, čím není... a čím ani být nemůže. Člověk je veden k tomu,

aby předstíral, že pouze konstatuje jakási fakta, i když to z podstaty lidské promluvy není možné. A nejen, že to není možné, není to ani žádoucí, protože tam mizí lidská tvář. Jsme tak konfrontováni s tím, že někdo lže a vydává to za pravdu, někdo jiný cituje jakési statistiky nebo sekvence čísel a možná skutečně věří, že sděluje něco podstatného. Že říká pravdu. Ale pravda jako něco, co se k něčemu vztahuje zvnějšku nebo popisuje zevnitř něco vnějšího, je pravda odcizená, pravda odlidštěná. Nikdo k nikomu nepromlouvá, můžeme se maximálně vzájemně konfrontovat v lepším případě fakty a fakty, v horším fakty a pseudofakty, v nejhorším jenom různými pseudofakty a končíme ve spirále nekomunikace vydávané za něco důležitého. Pravda, kterou mám na mysli, je ale něčím, co vychází z přesvědčení, něčím, co nás neodděluje od druhých, ale naopak nás s nimi spojuje. Nějak nás zasahuje, něco od nás vyžaduje. Pravda v tomto smyslu je, že není v pořádku, že se lidé dodnes nepřestali navzájem zabíjet. Nebo že nikdo nemá být okolnostmi svého života nucen k tomu, aby přenocoval na ulici nebo v parku. Například. Dá se namítnout, že takových pravd je potom víc a můžou si i vzájemně protirečit. Jenže to je přesně ono. Básnická pravda není jenom jedna. Když řekneme, že pravda může být i víc věcí zároveň, je to z hlediska vědecké racionality podezřelé. Ale lidská zkušenost nám říká, že to tak často je. Jenom pro to v jazyce vědy, v jazyce politiky, v jazyce médií, v jazyce ekonomiky většinou nezbývá prostor. I tyto jazyky mají svůj smysl, ale je tu důležitá oblast, ve které je zapotřebí nás – spisovatelů a spisovatelek, básníků a básnířek. Nebojme se do tohoto prostoru vstupovat... nikdo jiný to za nás neudělá.